

Jutta Juncker: *Værnepligt*. (Odense Universitetsforlag, 1995). 85 s., 150 kr.

Under dæknavnet »Storhertuginde« spillede netop afdøde Jutta Juncker, født Graae, en vigtig rolle i den danske modstandsbevægelse. Der er da også, i bedste forstand, noget aristokratisk over hendes lille bog, som afdæmpet og uden selviscenesættelse beretter om forfatterens illegale virke. Og det var først og fremmest illegalt efterretningsarbejde og andet SOE-relateret arbejde.

Via svogeren Ebbe Munck og vennen Volmer Gyth fra Generalstabens Efterretningssektion blev sparekasseassistenten Jutta Graae allerede i 1940 postmester og kurer for indsamling af militære efterretninger og videreforsendelse af disse til SOE i London. Frem til august 1943 kom hun ikke mindst i sin egenskab af vært for illegale møder også tæt på SOE's andre aktiviteter i Danmark.

I september 1943 flygtede hun til Sverige, og i Stockholm blev hun centralt placeret som sekretær for efterretningsofficererne Mørch og Nordentoft, der bearbejdede og formidlede det danske stof videre til SOE i London. Fra oktober 1944 til april 1945 virkede Jutta Graae i London, først ved oberstløjtnant Hvalkof's danske militærmission ved SHAEF og siden i SOE's hovedkvarter, hvor hun kom til at arbejde tæt sammen med Svend Truelsen og sin senere ægtemand Flemming Juncker. I april 1945 vendte hun tilbage til arbejdet i Stockholm.

Det illegale arbejde, som Jutta Juncker deltog i, hører til det mest velbeskrevne i den danske modstandsbevægelses historie, først gennem Hæstrups minutøse arbejde og senest gennem Hans Chr. Bjergs bog *Ligaen*. Man kunne hertil føje Ebbe Muncks erindringsbog fra 1967. Alle koncentrerer de sig om forbindelserne til de vestlige

allierede og vægter betydningen heraf højt. Jutta Junckers bog følger sig ind i traditionen og bringer i øvrigt ikke opsigtsvækkende nyt. Dog synes rivaliseringen om det danske efterretningsstof mellem SOE og den traditionelle britiske militære efterretningstjeneste SIS at træde tydeligere frem end tidligere. I hvert fald bringes nye detaljer.

Som anmelder orker man næsten ikke at gentage de mange kildekritiske og metodiske problemer, som især sene beretninger rejser. Denne bog baserer sig på en beretning, som Jutta Juncker sandsynligvis (det anføres ikke nærmere!) har nedfældet i løbet af 70'erne eller 80'erne, efter at hun havde været med til på Rigsarkivets opfordring at ordne Efterretningstjenestens arkiv. Beretningen, og dermed bogen, er derfor sandsynligvis lige dele erindring og lige dele historisk fremstilling. Men hvor det ene begynder, og hvor det andet slutter, er umuligt at sige. Dertil kommer sandsynligvis private samtaler med centrale aktører, læsning af andre fremstillinger etc. Betragter man imidlertid bogen i sin egen ret, er den som nævnt nøgtern og stilfærdig. Forfatteren forstår tillige at udtrykke sig kontant og klart – ikke sjældent med en tør humor eller en lille sarkastisk finte. Det går ud over både de danske kommunister, Jane Horney og Montgomery.

Henrik Skov Kristensen

Hans Sode-Madsen (red.): *Dengang i Theresienstadt. Deportationen af de danske jøder 1943-45*. (Det Mosaiske Trossamfund, 1995). 95 s., 98 kr.

Bogen er udgivet af Det Mosaiske Trossamfund for at markere 50-året for udfrielsen i april 1945 af de internerede danske jøder i Theresienstadt. Teksten falder i tre dele: Først bidrager redaktøren Hans Sode-Madsen, som tidligere har publiceret inden for emnet,

med to kortfattede baggrundsartikler. Den ene giver et fortrinligt overblik over jødeaktionen og årsagerne til den samt de danske myndigheders bestræbelser på at hjælpe og undsætte jøderne i Theresienstadt. Den anden, endnu kortere, perspektiverer Theresienstadt i forhold til »Endlösung«. Bogens anden del, der må betegnes som hovedstykket, består af en samling beretninger af nyere dato fra ofrene for aktionen. Endelig, for det tredje, rummer bogen en fuldstændig gengivelse af dr. Juel Henningsens stærkt omdiskuterede beretning om Theresienstadt. Beretningen blev udfærdiget umiddelbart efter, at Juel Henningsen som delegeret for Dansk Røde Kors sammen med afdelingschef Hvass fra det danske udenrigsministerium havde besøgt Theresienstadt i juni 1944. Som bekendt tegnede beretningen et særdeles positivt billede af forholdene i Theresienstadt. Sode-Madsens introduktion til Juel Henningsens beretning og til det iscenesatte bedrag, kommissionen havde været udsat for i Theresienstadt, er dog velgørende fri for bagklogskab og moralisering.

Uden at bringe egentligt nyt giver bogen i sin helhed et glimrende indtryk af de danske jøders helt enestående situation. Som de eneste undgik de at blive deporteret videre fra Theresienstadt til Auschwitz – et forhold, som er et gennemgående tema i de bragte beretninger, hvor det erindres med taknemmelighed, men også med eftertankens skyldfølelse. Som Sode-Madsen viser, var de danske jøders enestående skæbne et direkte resultat af den helt specielle besættelsespolitiske situation i Danmark. Den danske politik var måske ikke videre heroisk, men for de danske jøder betød den overlevelse.

Man kunne have ønsket sig, at mere kontroversielle sider af de danske jøders ophold i Theresienstadt, f.eks. deltagel-

sen i Ældsterådets arbejde og evt. modsætninger, indre som ydre, var blevet belyst, men det ville vel være for meget at forlange af et jubilæumsskrift.

Henrik Skov Kristensen

Johannes Rosendahl: *Dagværk og Natarbejde. Folkeoplysning og modstandskamp*. Ved Richard Andersen og Ole Wivel. (Poul Kristensen, 1995). 172 s., 240 kr.

Poul Nyboe Andersen: *Frihed det bedste guld. Johannes Rosendahls liv i højskole og modstandskamp*. (Odense Universitetsforlag, 1996). 293 s., 225 kr.

Da Johannes Rosendahl døde som 56-årig i 1969, havde han i tre årtier været højskolens og folkeoplysningens mand. I Syd- og Sønderjylland var han desuden kendt som en fremtrædende skikkelse i modstandsbevægelsen: Han var leder af Rødding Bystrikt og med i Region III's ledelse – alt imens han passede sin lærergerning på Rødding Højskole.

I årene forud for sin død arbejdede Rosendahl på en bog om Røddingegnen. Manuskriptet, som han havde kaldt »Dagværk og Natarbejde«, skulle udkomme i 1970, 50-året for Genforeningen. Første del omhandlede sønderjydernes kamp fra 1864 til 1920, »langtidskampen«, og sidste del »kortidskampen« med våben i hånd mod tyskerne under besættelsen. To af Rosendahls venner, tidligere frimenighedspræst og højskolelærer Richard Andersen og forfatteren Ole Wivel, har nu samlet en række skriftlige arbejder fra Rosendahls hånd under titlen *Dagværk og Natarbejde. Folkeoplysning og modstandskamp*. Bogen omfatter enkelte kapitler fra Rosendahls oprindelige manus, derudover brevvekslinger mellem Rosendahl og Karen Blixen og mellem Rosendahl og Ole Wivel. Alt er bearbejdet af de to ud-